

studiando inoltre la trasmissione e la ricezione dell'opera. Il cap. 20 è dedicato agli *Escriptors a la València de la segona meitat del segle XV*, di cui ricostruisce l'attività sociale e letteraria, presentando alcune figure e opere di spicco, come Bernat Fenollar, il *Cançoner satíric valencià*, Jaume Gassull, gli *Escaics d'amor*, Narcís Vinyoles, i certami poetici, le vite dei santi in verso e *Lo Passi en cobles*. Il cap. 21 sintetizza il panorama de *La prosa religiosa*, facendo riferimento ai diversi generi (agiografia, trattatistica, ecc.), soffermandosi sugli autori di maggior rilievo e sulla loro opera (Felip de Malla e Isabel de Villena). Il cap. 22, infine, su *La 'teatralitat difusa' de l'Edat Mitjana*, ripercorre la comparsa e il consolidamento delle manifestazioni teatrali sia sacre (il dramma liturgico —il ciclo pasquale e della natività, quello dell'Assunzione—, la festa del *Corpus Christi*) che profane (i concetti di spettacolo e teatro, il tramonto dei generi classici, le fonti letterarie, lo spettacolo al servizio della monarchia, i balli, i tornei e le altre forme spettacolarizzate di combattimento).

Insomma, tre volumi che ricostruiscono con sicurezza filologica uno scenario completo, da una prospettiva critica e scientifica caratterizzata dall'esautività, dal rigore e dall'approccio interdisciplinare imprescindibile e quindi quanto mai opportuno.

Non resta che aspettare, dunque, la pubblicazione degli altri volumi per completare questa serie, che si profila come un indiscusso progresso e un punto di riferimento obbligato per la riflessione e per la sintesi di un panorama ricco, diversificato e complesso come quello della storia della letteratura catalana.

*Selecció d'edicions i d'estudis lul·lians (2015-2016)*¹

ANNA FERNÁNDEZ CLOT

Universitat de Barcelona - Centre de Documentació Ramon Llull

annafzc@gmail.com

1. LLULL (2015): Raimundus Lullus, *Ars brevis. Editie bilingua*, trad. Jana Balaciu Matei, Bucarest: Editura Polirom, «Biblioteca Medievala».
2. LLULL (2015): Ramon Llull, *Arte breve de la invención del derecho*, trad. Pedro Ramis Serra i Rafael Ramis Barceló, Madrid: Universidad Carlos III; «Historia del derecho» 37.
3. LLULL (2015): Ramon Llull, *Llibre de contemplació en Déu. Volum I. Llibres I-II*, ed. Antoni I. Alomar, Montserrat Lluch, Aina Sitjes i Albert Soler, Palma: Patronat Ramon Llull, «Nova Edició de les Obres de Ramon Llull» XIV.
4. LLULL (2015): Ramon Llull, *Llibre de les bèsties*, ed. Miquel Desclot; il. Perico Pastor, Barcelona: Proa.

1. La selecció no comprèn els títols publicats a partir del mes d'agost de 2016.

5. LLULL (2015): Ramon Llull, *Libro de le bestie. Traduzione veneta trecentesca*, ed. Marcela Ciceri, Alessandria: Edizioni dell'Orso; «Bibliotheca Iberica» 1.
6. LLULL (2015): *Raimundi Lulli Opera Latina, Tomus XXXVI, 10-11. Liber contra Antichristum, Liber de gentili et tribus sapientibus*, ed. Pamela M. Beattie i Óscar de la Cruz, Turnhout: Brepols; «Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis» 264.
7. LLULL (2015): Raymond Lulle, *Livre d'homme*, trad. Constantin Teleanu, París: Schola Lulliana; «Collection Magister» 2.
8. LLULL (2015): Ramon Llull, *The book of the Order of Chivalry / Llibre de l'Ordre de Cavalleria / Libro de la Orden de Caballería*, trad. Antonio Cortijo Ocaña, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company; «IVITRA Research in Linguistics and Literature» 8.
9. LLULL (2015): Ramon Llull, *Vida del Maestro Ramón Llull*, trad. José María Micó, Barcelona: Editorial Barcino - Pre-Textos; «Colección Textos y Pre-textos».
10. D. A. (2015): Diversos autors, *Il Lullismo in Italia: itinerario storico-critico. Volume miscellaneo in occasione del VII centenario della morte di Raimondo Lullo. In memoria di Alessandro Musco*, ed. Marta M. M. Romano, Palermo-Roma: Officina di Studi Medievali - Pontificia Università Antonianum.
11. D. A. (2015): Diversos autors, *Knowledge, Contemplation, and Lullism. Contributions to the Lullian Session at the SIEPM Congress - Freising, August 20-25, 2012*, ed. José Higuera Rubio, Turnholt: Brepols; «Instrumenta Patristica et Mediaevalia» 67, «Subsidia Lulliana» 5.
12. BONNER & SOLER (2015): Anthony Bonner i Albert Soler, «Les figures lullianes: la seva naturalesa i la seva funció com a raonament diagramàtic», *Studia Lulliana* 55, ps. 3-30.
13. HAMES (2015): Harvey J. Hames, *L'art de la conversió. El cristianisme i la càbala en el segle XIII*, Barcelona-Palma: Universitat de Barcelona - Universitat de les Illes Balears; «Col·lecció Blaquerua» 11.
14. RIPOLL (2015): Maribel Ripoll Perelló, *Ramon Llull. El viatger de la paraula*, Palma: Illa Edicions.
15. VILLALBA (2015): Pere Villalba i Varneda, *Ramon Llull. Vida i Obres. Volum I. Any 1232-1287/1288. Obres 1-37*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans - Elsa Peretti Foundation.
16. VILLALBA (2015): Pere Villalba i Varneda, *Ramon Llull. Escriptor i filòsof de la diferència. Palma de Mallorca, 1232-1316*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
17. LLULL (2016): Ramon Llull, *Accidents d'amor*, trad. Pere Antoni Pons, Barcelona: Barcino; «Tast de Clàssics» 10.
18. LLULL (2016): Ramon Llull, *Ainsi parlait Raymond Lulle. Dits et màximes de vie*, ed. Francesc Tous; trad. Jean-Claude Morera i Francesc Tous, París: Arfuyen.

19. LLULL (2016): Ramon Llull, *Blaquerna*, ed. Joan Santanach i Suñol, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.
20. LLULL (2016): Raimondo Lullo, *Il libro dell'amico e dell'amato*, trad. Federica d'Amato, Magnano: Qiqajon.
21. LLULL (2016): Raymond Lulle, *Livre de contemplation*, trad. Constantin Teleanu, París: Schola Lulliana; «Encyclopédies du Moyen Âge» 1.
22. BADIA *et al.* (2016): Lola Badia, Joan Santanach i Albert Soler, *Ramon Llull as a Vernacular Writer: Communicating a New Kind of Knowledge*, Londres: Tamesis.
23. DOMÍNGUEZ (2016): Fernando Domínguez Reboiras, *Ramon Llull: El mejor libro del mundo*, Barcelona: Arpa editores.
24. SANTANACH & ALTARRIBA (2016): Joan Santanach i Núria Altarriba, *Ramon Llull a la Biblioteca de Catalunya*, Barcelona: Biblioteca de Catalunya; «Escrips i memòria» 2 [llibre electrònic].
25. VILLALBA (2016): Pere Villalba i Varneda, *Ramon Llull essencial. Retrat d'un pare d'Europa*, Barcelona: La Vanguardia Ediciones.

Amb motiu de la commemoració del setè centenari de la mort de Ramon Llull, el bienni 2015-2016 ha estat un període ben prolífic en l'àmbit dels estudis lul·lians, tant pel que fa a la publicació d'edicions i traduccions d'obres lul·lianes com de monogràfics sobre l'obra i el pensament de Llull. A partir dels títols seleccionats, intentarem donar una breu notícia de les principals aportacions d'aquests anys.

En l'àmbit de les edicions crítiques, han aparegut alguns títols importants tant en la col·lecció catalana *Nova Edició de les Obres de Ramon Llull (NEORL)* com en la llatina *Raimundi Lulli Opera Latina (ROL)*: d'una banda, el primer volum de l'edició crítica de la versió catalana del monumental *Llibre de contemplació en Déu* (3), que per primera vegada parteix del manuscrit de primera generació conservat a Milà (Ambrosiana, ms. A 268 Inf. i D 549 Inf.); de l'altra, el volum que conté l'edició crítica llatina de dues obres de doble tradició del període 1274-1283, el *Llibre del gentil* i el *Llibre contra Anticrist* (6), la versió catalana de les quals ja fa uns anys que va ser editada dins la col·lecció *NEORL* (II i III). Una altra aportació significativa ha estat l'edició crítica de la versió vènetica medieval del *Llibre de les bèsties* (5). Cal afegir, pel seu interès històric, l'edició facsímil del *Blaquerna* de Joan Bonllavi (València, 1521), feta a partir d'un exemplar de la Biblioteca Universitària de Barcelona i prologada per Joan Santanach (19).

Un dels capítols més destacats en la producció d'aquests anys l'ocupen les traduccions d'obres lul·lianes a diverses llengües modernes. Destaquen la traducció al romanès de l'*Ars brevis* a cura de Jana Balacciu Matei (1); la traducció al francès del *Llibre d'home* (7) i del *Llibre de contemplació* (21) a cura de Constantin Teleanu; la traducció al castellà de l'*Ars brevis quae est de inventione iuris*, amb un estudi preliminar de Rafael Ramis (2); la versió trilingüe (català, anglès i castellà) del *Llibre de l'orde de cavalleria* (8) a cura d'Antonio Cortijo Ocaña; la

traducció al castellà de la *Vida del Maestro Ramón Llull* a cura de José María Micó i amb introducció i notes d'Anthony Bonner (9), que se suma a les edicions bilingües llatí/anglès i català/anglès d'aquesta obra publicades per Barcino (2012 i 2013);² i la traducció a l'italià del *Llibre d'amic e amat* a cura de Federica d'Amato (20). Cal afegir l'antologia de dits i màximes de diverses obres de Ramon Llull que tenen un caràcter místic o espiritual, publicada en edició bilingüe català/francès a cura de Francesc Tous (18). Són nombroses, igualment, les adaptacions d'obres lul·lianes al català actual, tant per a adults com per a infants. Del *Llibre de les bèsties*, per exemple, se'n compten fins a set edicions diferents, entre les quals destaca l'edició de Proa (4), que presenta el text de l'edició crítica de les *NEORL* (2011) regularitzat i acarat a la traducció al català modern de Miquel Desclot, i conté il·lustracions de Perico Pastor. És remarcable, també, l'edició dels *Accidents d'amor* a la sèrie Tast de clàssics (17) —el primer text lul·lià de la col·lecció—, que presenta una versió de Pere Antoni Pons del relat místic i al·legòric de la mort per amor inclòs a l'*Arbre de filosofia d'amor* (1299).

Pel que fa als estudis, cal assenyalar, en primer lloc, l'aparició de monogràfics lul·lians en revistes científiques i en llibres, que recullen contribucions de diversos especialistes; destaquen el volum sobre *Il Lullismo in Italia* (10) i les actes de les comunicacions lul·lianes del congrés de la *Société Internationale pour l'Étude de la Philosophie Médiévale* (11), amb aportacions recents a diversos aspectes del pensament lul·lià i del lul·lisme. En segon lloc, entre els articles publicats en diferents revistes, cal remarcar l'estudi de Bonner i Soler sobre les figures lul·lianes (12), en el qual es proposa l'anàlisi de les figures de l'Art a partir de models matemàtics i del raonament diagramàtic. Cal esmentar, també, el darrer volum de la Col·lecció Blaquerna (13), en què Harvey Hames presenta de manera innovadora les relacions de Llull amb els jueus contemporanis i analitza com s'integra la càbala en el sistema de pensament lul·lià.

Finalment, cal fer referència a diverses publicacions que ofereixen una visió de conjunt de la vida i l'obra de Ramon Llull. Entre les publicacions internacionals, destaca el volum *Ramon Llull as a Vernacular Writer* (22), que presenta una síntesi raonada de les darreres aportacions de Badia, Santanach i Soler a l'estudi de Llull com a escriptor vernacle: s'hi analitza el conjunt de la producció lul·liana, els diversos gèneres i formats emprats per l'autor, les estratègies de composició i difusió dels textos, i es posa en relació la producció de Llull amb el seu context cultural i literari. Per altra banda, cal esmentar les tres publicacions de Pere Villalba: el primer títol (15) és el primer de tres toms de gran format que pretenen donar una visió global de la biografia i la producció de Llull; el segon (16) i el tercer (25) són versions reduïdes d'aquest ambiciós projecte editorial, pensades per a un públic més ampli. També cal esmentar el monogràfic de Fernando Domínguez per a l'editorial Arpa (23), que presenta una síntesi de la producció lul·liana a partir

2. Vegeu-ne la nota bibliogràfica a *Llengua & Literatura* 2011-2012, ps. 75-78, i 2016, ps. 131-135.

del relat biogràfic, i el de Maribel Ripoll per a Illa Edicions (14), que es proposa com una guia introductòria a la figura de Llull, formada per una part expositiva sobre la seva vida i l'Art i per una breu antologia de textos lul·lians. Per últim, cal citar el llibre electrònic *Ramon Llull a la Biblioteca de Catalunya* (24), que ofereix una presentació general de Llull i de diversos aspectes de la seva producció a partir de la combinació de diferents formats —imatges, vídeos, textos descriptius, entrevistes, lectures—, i es clou amb una ressenya interactiva de l'ampli fons lul·lià de la Biblioteca de Catalunya.

Aquesta selecció de publicacions és una mostra sintètica però representativa de la gran varietat d'edicions i d'estudis lul·lians publicats l'any 2015 i bona part del 2016. Sens dubte, la commemoració de l'Any Llull ha posat de manifest la vitalitat del lul·lisme, no només en terres catalanes, sinó també en l'àmbit internacional.

The Troubadours in Catalonia and Italy

CHARMAINE LEE

University of Salerno, Department of Humanities
cleec@unis.it

1. BELTRAN, MARTÍNEZ & CAPDEVILA (2014): Vicenç Beltran, Tomàs Martínez i Irene Capdevila (eds.), *800 anys després de Muret. Els trobadors i les relacions catalanooccitanes*, Barcelona: Universitat de Barcelona.
2. RESCONI (2014): Stefano Resconi, *Il canzoniere trobadorico U. Fonti, canone, stratigrafia linguistica*, Tavarnuzze-Impruneta: SISMEL.
3. SIMÓ (2012): Meritxell Simó, *Jaume Massó i Torrents: La cançó provençal en la literatura catalana cent anys després*, Tavarnuzze-Impruneta: SISMEL.

The three books reviewed here are all published one way or another under the auspices of the *Corpus des troubadours*, sponsored by the Institut d'Estudis Catalans, along with the Union académique internationale, and the Fondazione Ezio Franceschini for the books by Simó and Resconi. Moreover, though quite different as to their contents and approach, all deal with the late reception of troubadour poetry and its influence on the literary traditions of those two areas most affected by the so-called diaspora of the troubadours following the Albigensian Crusade: Catalonia and Italy. The aftermath of the crusade was widely perceived by the poets at the time, as well as by many modern scholars, as the beginning of the end for troubadour poetry. Nevertheless, as Vicenç Beltran argues in the introduction to the miscellaneous volume *800 anys després de Muret*: